

Становлення та розвиток комерційного судочинства

Гранітно-степове Побужжя — одна з найдавніших ділянок суші Євразії, унікальний об'єкт живої природи Миколаївщини. 86 представників місцевої флори й фауни занесені до Червоної книги України та Європейського Червоного списку

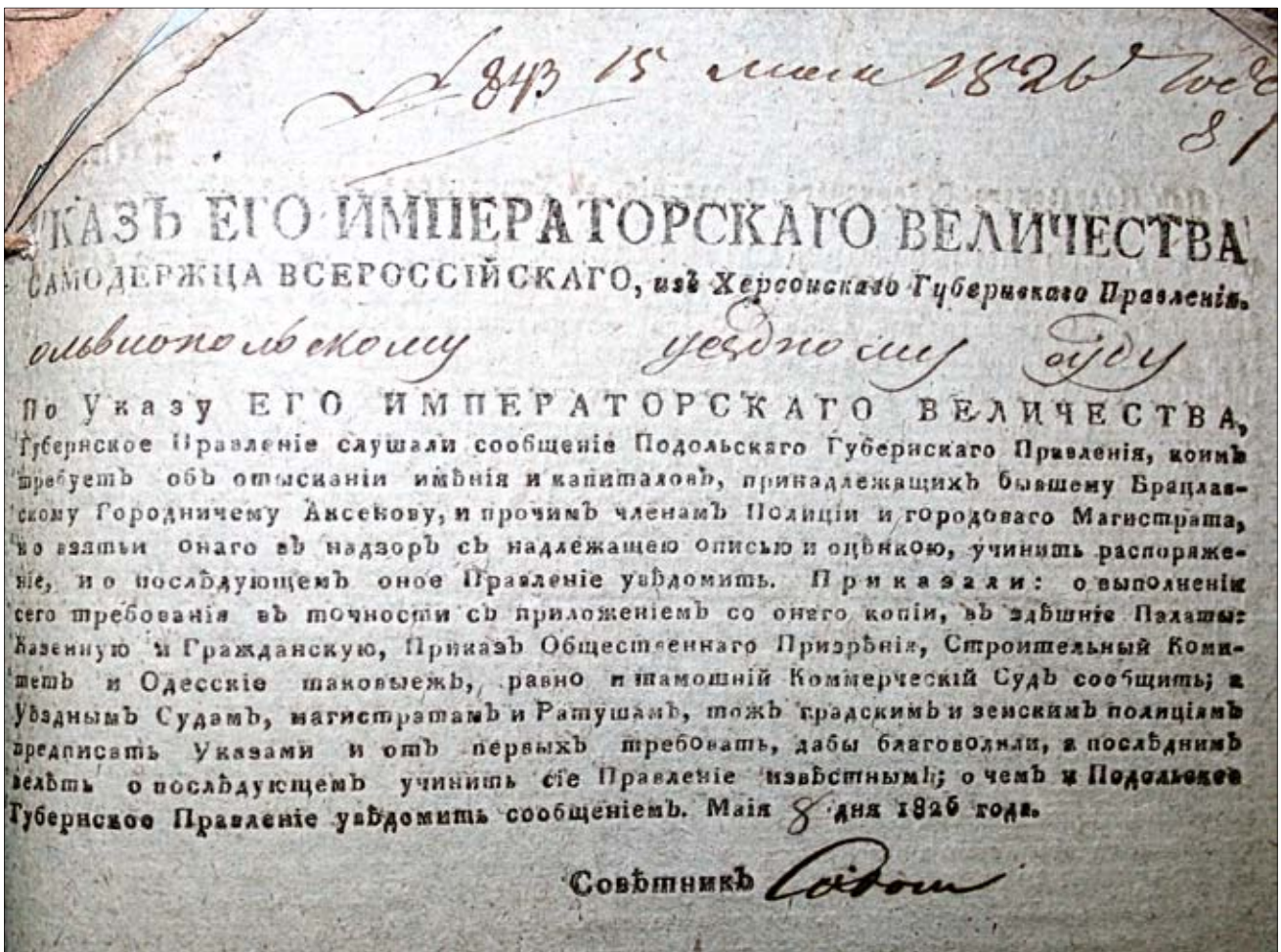

Вирішення суперечок в арбітражному порядку має тисячолітню історію. У часи Київської Русі суд провадився на підставі місцевих традицій та звичаїв з урахуванням приналежності до певного стану. У сільській місцевості переважав третейський розгляд суперечок за сприяння старців і посередників на сільських зборах. Велике значення у формуванні правової системи мав збірник стародавнього руського права, що отримав назву «Руська правда».

Однією з перших згадок про особливі суди для вирішення торговельних спорів є слова у статутній грамоті новгородського князя Всеволода Мстиславовича, яку він 1135 року передав церкві ім. Іоанна Предтечі, де було створено купецьке товариство: *«три старосты от житых людей, и от черных тысяцкого, а от купцов два старосты, управливати им всякие дела Иванские и торговая и гостинная и суд торговый»*.

Особливі суди для вирішення торговельних суперечок поширилися з розвитком комерційних відносин. За царювання Петра I було створено магістрати та ратуші, де розглядалися торговельні справи. Було введено станову організацію купецтва за західним зразком, а також заборонено застосовувати в торговельних судах звичаї, керуючись лише нормами права — статутами та указами.

Указ Херсонського губернського правління від 8 травня 1826 року щодо розшуку майна Аксьонова. Був надісланий до Ольвіопольського повітового суду (ДАМО, Ф-459, оп. 1, спр. 3, арк. 51)

Найбільшого розвитку суди для вирішення торговельних суперечок набули в наполеонівській Франції, коли торговельні закони було виділено в окремий збірник. У XIX столітті комерційні (біржові) суди існували в Росії, Франції, Австрії, Італії, Англії, Голландії, Швеції, Іспанії. Торговельні справи розглядалися судами загальної юрисдикції.

Початком організації арбітражного судочинства на території України вважають відкриття 1808 року першого комерційного суду в Одесі. Досвід організації та правова база Одеського комерційного суду є надбанням судової практики сучасної України. Історико-правові аспекти становлення й розвитку комерційного судочинства широко висвітлено в монографії кандидата юридичних наук, голови Одеського апеляційного господарського суду В.С.Балуха «Два століття історії господарського правосуддя України».

Згодом було відкрито суди у Феодосії (1819 р.) та Ізмаїлі (1824 р.). 14 травня 1832 року імператор Микола I підписав Статут судочинства в комерційних судах та Загальне положення щодо їх утворення. Статут судочинства мав 16 розділів (про підсудність, порядок виклику і присутності в суді; про відведення, отримання свідчень та приведення справ у відповідність тощо), які містили 470 статей. До Статуту входили Тимчасові правила про порядок провадження справ щодо неспроможності з 28 статей. Велика судова реформа 1864 року майже не торкнулася комерційних судів, зміни сталися лише в судочинстві: торговельні суперечки почали розглядатися на підставі Статуту цивільного судочинства.

Діяльність комерційних судів поширювалася лише на територію тієї адміністративно-територіальної одиниці (міста, повіту), де знаходився суд. У місцевостях, де комерційних судів не було, торговельні суперечки вирішувалися загальними цивільними судами. До відання комерційних судів належали всі суперечки та по-

зови щодо торговельного обігу, векселів, угод та зобов'язань (усних та письмових), а також справи щодо неспроможності «*независимо от звания лиц, в оную впавших*». Розгляду не підлягали спори щодо купівлі-продажу товарів за готівкові кошти у крамницях, на базарах, торгах та ярмарках; суперечки ремісників та всі торговельні справи на суму, що не перевищувала 150 карбованців сріблом.

Комерційні суди формувалися на виборних засадах, з активною участю в них представників купецтва, які добре знали справи комерції та місцевих торговельних звичаях. До складу суду входили голова, його помічник і певна кількість членів. Місцеве купецтво обирало кандидатури членів суду, які за поданням міністра юстиції затверджував імператор, терміном на 4-6 років. Членів суду від самого купецтва обирали на 2-3 роки. Такий змішаний склад сприяв високопрофесійній організації роботи суду: чиновники від юридичного відомства мали системні юридичні знання, а біржове купецтво опікувалося охороною торговельних звичаїв, забезпечуючи демократизм і незалежність судових рішень.

Провадження справ у комерційних судах було оперативним, характеризувалося широким застосуванням звичаю та Статуту цивільного судочинства у всіх випадках, не передбачених Статутом торговельного судочинства. Діяльність судів вигідно відрізнялася відсутністю канцелярського формалізму та прагненням упорядкувати діловодство. В комерційних судах переважав усний розгляд справ (словесна розправа), причому усні пояснення не вимагали дотримання норм, встановлених для судового розгляду. У разі, якщо справа потребувала негайного вирішення через можливі великі збитки позивача, голова суду міг призначити засідання навіть у святкові дні. Письмове провадження допускалось або за проханням сторін, або за розсудом суду. У сфері доказів велике значення мала

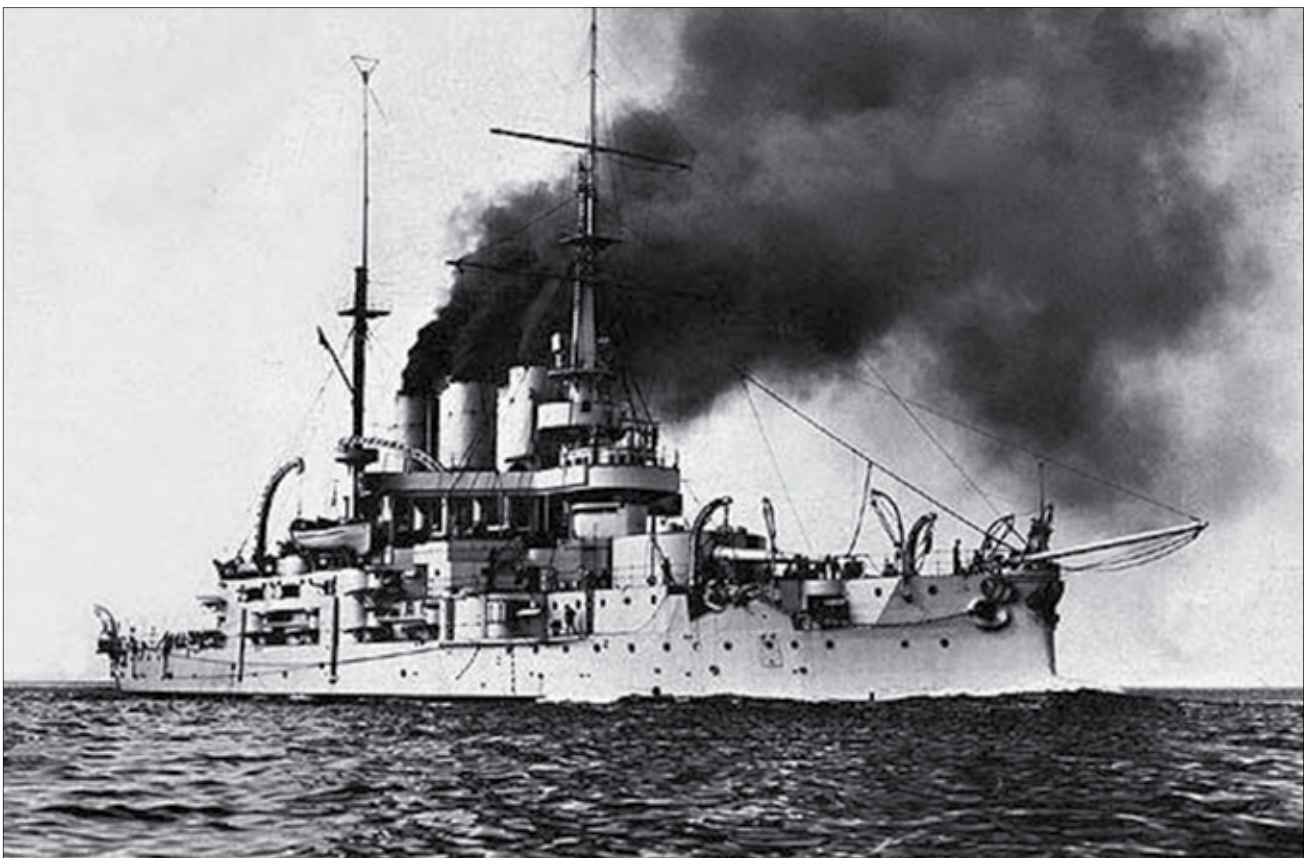
присяга: крім звичайної, статут комерційного судочинства допускав додаткову присягу (для підкріплення позивачем своїх доводів), очищувальну (для відповідача) та оціночну (для визначення суми збитків, яку не можна було довести документально). Допит свідків проводив член суду у присутності секретаря, який складав протокол. Особливе значення як доказова база мали торговельні, маклерські книги та записки, рахунки й розписки. Рішення суду оформлювала канцелярія, а їх виконання за виконавчими листами провадили судові пристави. Рішення комерційних судів не підлягали перевірці в касаційному порядку, оскарження було можливе лише в окремому та апеляційному порядках. Вищою апеляційною інстанцією в торговельних справах був IV департамент Сенату.

Таким чином, суди були не лише органами правосуддя в комерційних справах, але й служи-

ли засобом упорядкування торговельного кредиту, адже не лише забезпечували правовий захист представників торгівлі, а й були надійним гарантом високого рівня культури підприємництва.

До судової реформи 1864 року комерційні спори розглядали міські магістрати і ратуші — установи станового самоврядування, що вели облік осіб купецького звання; пізніше — Херсонський окружний суд та мирові судді, а також Миколаївський міський з'їзд мирових суддів як апеляційна інстанція. На Миколаївщині комерційного суду не існувало, торговельними суперечками займалися різні судові установи.

На жаль, майже всі документи судових установ Миколаївщини дореволюційного періоду втрачено під час нацистської окупації області, тому відтворити цей етап історії судочинства, зокрема арбітражного, надзвичайно складно.

Ескадрений броненосець «Князь Потёмкин Таврический» (із жовтня 1905 року — «Святой Пантелеймон», із квітня 1917 року — «Потёмкин Таврический», із травня 1917 року — «Борец за свободу»). Закладений 28 вересня 1898 року на стапелі Миколаївського адміралтейства в м. Миколаєві, у вересні 1900 року — спущений на воду. Останню назву отримав за революційні заслуги екіпажу

Указъ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА, САМОДЕРЖЦА ВСЕРОССИЙСКАГО, изъ Правительствующаго Сената.

Херсонскому Мироблагу Савелю

По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА, Правительствующий Сенатъ въ распорядительномъ засѣданіи слушалъ: 1) предложение Исп. об. Оберъ-Прокурора за № 1086 съ приложеніемъ копіи Высочайшаго Рескрипта, датнаго 20 Ноября 1914 г. на имя Министра Юстиціи, и 2) докладъ Первостепеннаго шаго по поводу исполнявшагося пѣтисестидесятилетия изданія Судебныхъ Уставовъ 20 Ноября 1864 г. и учрежденія Кассационныхъ Департаментовъ Правительствующаго Сената.

По выслушаніи заключенія Исп. об. Оберъ-Прокурора, Правительствующий Сенатъ оставились на слѣдующихъ соображеніяхъ:

Въ торжественную годовую годовщину преобразованія судебнаго строя въ Россіи, Правительствующий Сенатъ, въ Общемъ Собраніи Кассационныхъ Департаментовъ, по принесеніи благодарственнаго Господу Богу молебствія, счелъ своимъ священнымъ долгомъ прежде всего благоговѣнно преклониться передъ памятью Того, Государяна Волею Котораго были созданы Судебные Уставы 20 Ноября 1864 г.

Въ памятникъ навсегда указъ о введеніи судебной реформы блаженной памяти Императоръ Александръ II воздѣйствіемъ всенародно, что среди другихъ, предначертанныхъ Имъ преобразованій, утвержденіе въ народѣ уваженія къ закону является одною изъ основъ общественнаго благосостоянія; это уваженіе къ закону должно быть постояннымъ руководителемъ дѣйствій всѣхъ и каждаго, отъ высшаго до низшаго.

Для наблюденія за охраной точной силы закона и единообразнымъ его исполненіемъ были учреждены Кассационные Департаменты Правительствующаго Сената, въ качествѣ верховнаго кассационнаго суда.

Слѣдую предначертаніямъ Государяна Воля земли русской, Кассационные Департаменты Правительствующаго Сената, движимые беззаветною любовью къ порученному имъ дѣлу, неотступно стремились къ осуществленію воли Царя Освободителя.

И нынѣ, когда на полѣ брани доблестная армія призвана защищать наследіе предковъ и бороться за честь и славу Россіи, Правительствующий Сенатъ, равно какъ и все судебное вѣдомство, свято храня заветы прошлаго, продолжатъ охранять законъ и началъ, положенные въ основаніе Судебныхъ Уставовъ, возстановленныхъ въ полномъ объемѣ Царственимъ Вуюкомъ изъ незабвеннаго Творца. Дѣятельность судебныхъ установленийъ признана съ высоты Престола оправданшею Царственими надеждами изъ Основателя.

Настоящее опредѣленіе постановилъ въ Общемъ Собраніи Высочайшимъ Департаментовъ, Предъ

Сената Имперъ 29-го 1914 г.

Всмилюстивѣйше выраженная въ Рескриптѣ, данномъ на имя Министра Юстиціи, Монаршая благодарность судебному вѣдомству является лучшимъ для него наградою за его пѣтисестидесятилетнюю дѣятельность и дать ему право съ радостнымъ чувствомъ исполннаго долга оглянуться на пройденный путь, любуясь надеждою, что и въ будущемъ служба его Царю и Родинѣ будетъ признана не менѣе ревностной и плодотворной.

Воздушеленный безграничною любовью къ своему Монарху и несокрушимую вѣрою въ мудрость Его предначертаній, Правительствующий Сенатъ опредѣляетъ: 1) повернуть предъ ЕГО ИМПЕРАТОРСКИМЪ ВЕЛИЧЕСТВОМЪ свои вѣрно-подданническія чувства въ слѣдующихъ выраженіяхъ:

«Правительствующий Сенатъ, въ Общемъ Собраніи Кассационныхъ Департаментовъ, послѣ благодарственнаго Господу Богу молебствія по случаю исполненія шасго пѣтисестидесятилетия преобразованія судебнаго строя и учрежденія сихъ Департаментовъ, осчастливленный Монаршею благодарностью судебному вѣдомству, благоговѣнно преклоняется предъ памятью Великаго Творца Судебныхъ Уставовъ 20 Ноября 1864 года, нынѣ повелѣніемъ Вашимъ, Государь, возстановленныхъ въ полномъ объемѣ, повергаетъ предъ Вашимъ ИМПЕРАТОРСКИМЪ ВЕЛИЧЕСТВОМЪ чувства горячій любви и вѣроподданнической преданности и, творя до вѣруа въ несокрушимую мощь великой Россіи, выражаетъ готовность, слѣдуя заветамъ прошлаго, посвящать и впредъ всѣ свои силы вѣрной службѣ Царю и Трудамъ на пользу и благо отечественнаго правосудія; 2. о Всемилостивѣйше выраженной въ Высочайшемъ Рескриптѣ на имя Министра Юстиціи благодарности судебному вѣдомству поставить въ извѣстность Судебный Палаатъ, Окружные Суды и Съѣзды Мировыхъ Судей, и 3. копію настоящаго опредѣленія представить къ дѣланью Оберъ-Прокурора, Денября 31 дня 1914 г.

Исп. об. об. Оберъ-Прокурора (подпись)

По инициативѣ Оберъ-Прокурора (подпись)

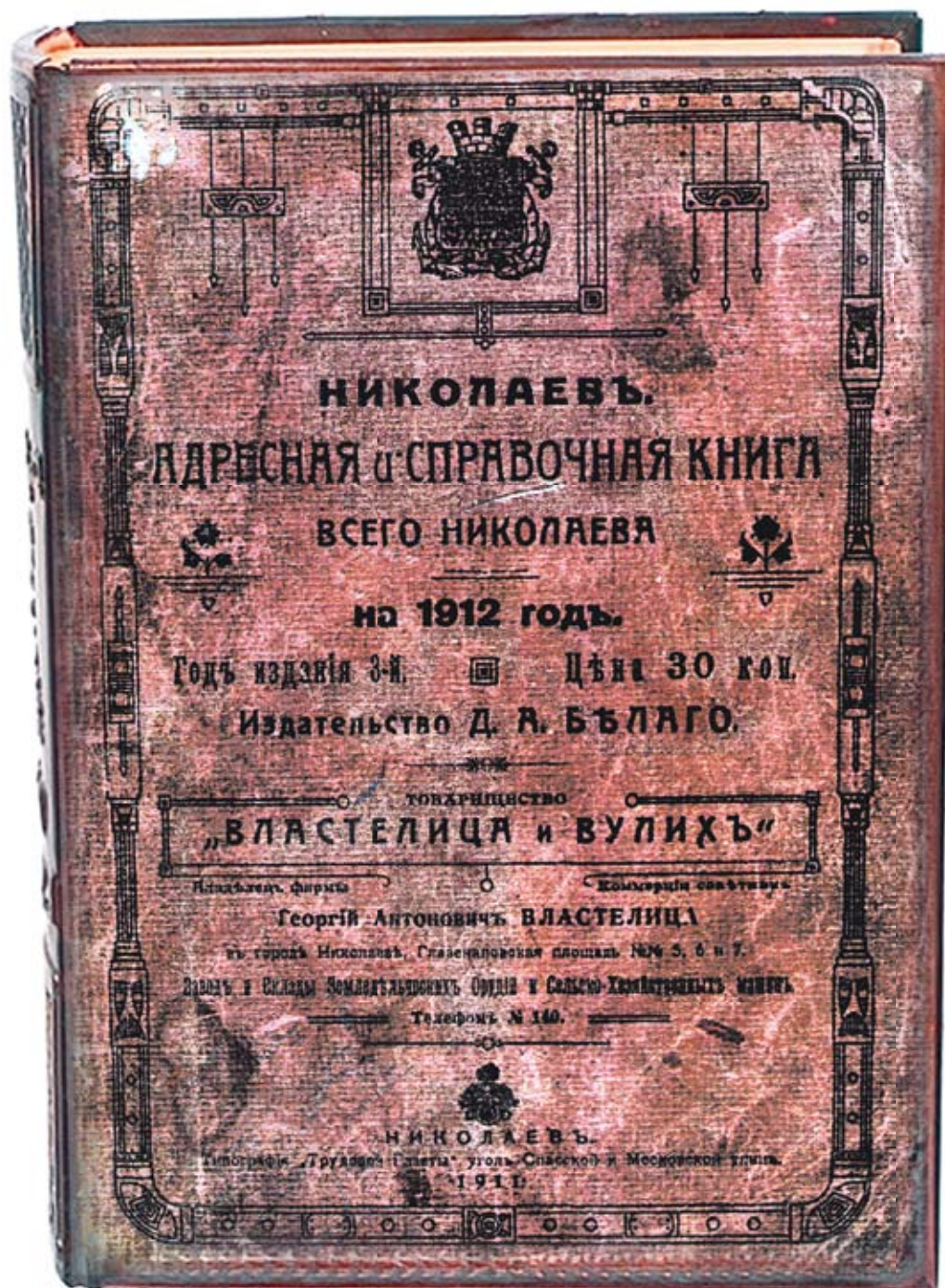
По поводу исполнявшагося пѣтисестидесятилетия изданія Судебныхъ Уставовъ 20 Ноября 1864 г. и учрежденія Кассационныхъ Департаментовъ Правительствующаго Сената.

Настоящая копія препровождается Предсѣдателя Ново-Бургскаго Восточнаго Суда Херсонскаго Мироблагу Окружнаго Окружа для свидѣнія. Февраля 18 дня 1915 г. № 1111

Предсѣдатель Херсонскаго
Суда Мироблагу Суды

Секретарь

Витяг із «Адресной и справочной книги всего Николаева на 1912 год» (Николаевъ. Типографія «Трудовой Газеты», 1911). У даному витягу наведено «Указатель судебныхъ сроковъ», «Судебныя издержки», «Гербовый сборъ»

Тяжелее вора, съездъ в февраля 1. Фурьеръ съези. въ 1851 г. г. Невская. (См. посылка, странная).

плению въ брань или привоженъ для этой цели въ посланство. Вина судов или другихъ чиновъ, принадлежавшихъ въ посланствѣ или службахъ рѣшеній, вознаграждаются дарами, если противъ десяти дѣтъ со времени, въ которое рѣшеніе, чрезъ неисполненіе его, потеряно своею силу.

Давность не распространяется на поступившихъ въ посланствы брань, на пришедшихъ себя не принадлежащихъ имъ права состоянія, чины, ордена и пр., а также на узаконившихъ отъ воинской повинности. Давность по вступленію вступившихъ вступившихъ мировыхъ судьями по бражѣ, мошенничеству, присвоению чужого имущества—два года; по фальсификаціи—въ годъ; по прочихъ преступленіяхъ—въ годъ.

Давность въ брань: на получение войскъ и жалованій—только на годъ. Давность въ вину писемъ должна быть представляема мировому судья не позднее 2-хъ часовъ покуда не выслушанъ для слушанія дѣла земскому начальнику и тогдашнему суду столь амальгориально, чтобы противная сторона могла съ вину до свиданія ознакомиться. Представленіе истребовать писемъ доказательствъ въ коммерскій судъ по объявленіяхъ отбѣтчика и два года до свиданія.

Давность въ брань: Срокъ для вину и пр., принадлежавшихъ въ Россіи,—1 годъ, для находящихся за-границей—2 года. Частіи или жалобы на опредѣленіе суда объ утверждении—1 мѣсяць.

Давность при покупке съ будущаго торга вносится немедленно, а остальнаго суда—черезъ 7 дней.

Давность въ расписаніи отпущеннаго объявленіи совершить купчую или другую обязанность вносится въ силу въ теченіе не болѣе 1 года, требованіе объ отбѣтчике—въ болѣе 2-хъ мѣсяцевъ со времени выдачи объявления.

Давность въ вину вносится къ исполненію немедленно не позже 7 дней со времени

Получите всемирно-известную глаголю 1-ю . Грозюванъ . С.-Петербургъ (См. объявл. на объявл.)

Получите всемирно, съездъ в февраля 1. Фурьеръ съези. въ 1851 г. г. Невская. (См. посылка, странная).

Наследство. Если вѣдомое наследство не имѣетъ въ теченіе полгода, то остальные вступаютъ въ управленіе наследствомъ; если актъ наследствъ не имѣетъ, то имѣние поступаетъ въ окружное управленіе. Не представляющій своимъ правъ въ теченіе 10 лѣтъ, считается лишена ихъ, во всякой частіи вѣдомъ не производится 10-лѣтній давности; требованіе не можетъ быть предъявлено только при жизни цѣломъ.

Передать наследство. Въ теченіи 1 года по утвержденіи перваго разсѣла.

Несостоятельность. Сроки представляющія претензіи къ несостоятельному; для находящихся въ томъ-же городѣ—дѣтъ шестидесяти; въ другихъ мѣстахъ—четыре мѣсяца, за границей—тогда; оставшіе вступаютъ въ претензіи, то они впадаютъ отъ суда. Претензіи по выдаваемымъ несостоятельнымъ должностямъ, которыхъ не вступило, учинившихъ въ теченіе послѣднихъ 10 дней, считаются неважными. Мирная сдѣлка въ 6 мѣсяцевъ съ частною залогодержателемъ, предъ прочими учинившимъ, вступаютъ. Искъ, принадлежавшій конкурсамъ поджидать судъ, объявленному, взысканъ быть представляющимъ въ трехмѣсячный срокъ.

Несостоятельность порочна. На представляющій претензіи къ несостоятельному—четыре мѣсяца. На принесеніи апелляціонной жалобы на рѣшеніе окружнаго суда по дѣламъ несостоятельности—мѣсяць. Обращеніи на искъ взысканій—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти.

Обращеніи на искъ взысканій—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти.

Обращеніи на искъ взысканій—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти.

Обращеніи на искъ взысканій—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти. На представляющій жалобу по обжалованію порочнаго рѣшенія—дѣтъ шестидесяти.

Получите всемирно-известную глаголю 1-ю . Грозюванъ . С.-Петербургъ (См. объявл. на объявл.)

1) Вексель разрешается наименований, не подлежащих и т. п., в том числе, которые имеют вид предельных выписей.

2) Заемные письма и долговые расписания, а также акты о вкладах движимого имущества.

3) Надписи об отсрочках или о возобновлении сумм свыше 9-месячного срока подлежащих им, включаемых в долговую обязательность по судам, выданных из госуд. или частн. кредит. Устав.

4) Обязательства, выданные обществу взаимного кредита из членами.

Актовый сбор вышеназ. разряда выписывается на сумму более 50 руб.; а) по сдв. накл., соглашениям, договорам или условиям о правах собственности, владения, пользования или распоряжения движимым или недвижимым имуществом и о разн. ограничительных актах (налог, аренда, купля-продажа, выкуп, рента, залог, судья и т. п.); б) о товариществе и компаниях, в) о заемном, надел., г) о подрядах и поставках, д) о неустойках, е) о акциях сдв. накл.; 2) Св. акций, облигаций, ландратских листов и проч.; 3) Св. подшивок и расписок по строкам, отс. огня при страховом премии свыше 300 руб.

Актовый сбор мелкого разряда выписывается с актов и документов, на сумму: 1) по торговым сдв. накл. о купля-продаже товаров (св. торговых шесек, торговых счетов, векселей, платежных записок и т. п.); 2) о запродаж. денег, или недвижим. имущества; 3) по договорам о выкуп сдв. накл. пох. груза (перевозки); 4) св. выписей о передаче контракта, обязательства, долгов по самым контрактам; 5) при сдв. вклада или вкладной записи в банк на более 2.500 руб.

Особожены от герб. сбора бумаги: 1) По волеизъявлению; 2) Судебная по уголовн. делам, производимая у мировых и городских судей, земских начальн., уездн. чиновн. окр. суд.; 3) Вх. окр. учреждений, устанавливаемых; 4) Подписанные воеводскими

Покупать всемирно-известная галочка 7-40 - Троицкому - С.-Петербургу (См. общ. на обл. акт.)

1) Вексель разрешается наименований, не подлежащих и т. п., в том числе, которые имеют вид предельных выписей.

2) Заемные письма и долговые расписания, а также акты о вкладах движимого имущества.

3) Надписи об отсрочках или о возобновлении сумм свыше 9-месячного срока подлежащих им, включаемых в долговую обязательность по судам, выданных из госуд. или частн. кредит. Устав.

4) Обязательства, выданные обществу взаимного кредита из членами.

Актовый сбор вышеназ. разряда выписывается на сумму более 50 руб.; а) по сдв. накл., соглашениям, договорам или условиям о правах собственности, владения, пользования или распоряжения движимым или недвижимым имуществом и о разн. ограничительных актах (налог, аренда, купля-продажа, выкуп, рента, залог, судья и т. п.); б) о товариществе и компаниях, в) о заемном, надел., г) о подрядах и поставках, д) о неустойках, е) о акциях сдв. накл.; 2) Св. акций, облигаций, ландратских листов и проч.; 3) Св. подшивок и расписок по строкам, отс. огня при страховом премии свыше 300 руб.

Актовый сбор мелкого разряда выписывается с актов и документов, на сумму: 1) по торговым сдв. накл. о купля-продаже товаров (св. торговых шесек, торговых счетов, векселей, платежных записок и т. п.); 2) о запродаж. денег, или недвижим. имущества; 3) по договорам о выкуп сдв. накл. пох. груза (перевозки); 4) св. выписей о передаче контракта, обязательства, долгов по самым контрактам; 5) при сдв. вклада или вкладной записи в банк на более 2.500 руб.

Особожены от герб. сбора бумаги: 1) По волеизъявлению; 2) Судебная по уголовн. делам, производимая у мировых и городских судей, земских начальн., уездн. чиновн. окр. суд.; 3) Вх. окр. учреждений, устанавливаемых; 4) Подписанные воеводскими

Покупать всемирно-известная галочка 7-40 - Троицкому - С.-Петербургу (См. общ. на обл. акт.)

Росписание сортов гербовой бумаги.

А К Т О Н О Й.				Вексельной.		
Цена листа		На сумму акта (св. руб. подлев.)		Цена листа		На сумму акта
Руб.	К.	Высш. ослал	Ниж. ослал	Руб.	К.	в руб.
1	50	30	50	10	30	50
1	50	100	2.000	15	-	100
2	50	300	3.000	30	-	200
2	50	400	4.000	45	-	300
3	50	500	5.000	60	-	400
3	50	600	6.000	75	-	500
4	50	700	7.000	90	-	600
4	50	800	8.000	1	3	700
5	-	900	9.000	1	35	800
5	-	1.000	10.000	1	30	900
15	-	2.000	20.000	2	25	1.000
20	-	3.000	30.000	3	25	1.500
25	-	4.000	40.000	3	30	2.000
30	-	5.000	50.000	4	30	3.000
35	-	6.000	60.000	6	-	4.000
40	-	7.000	70.000	7	50	5.000
45	-	8.000	80.000	9	-	6.000
50	-	9.000	90.000	10	50	7.000
100	-	20.000	200.000	12	-	8.000
150	-	30.000	300.000	13	50	9.000
200	-	40.000	400.000	15	-	10.000
250	-	50.000	500.000	30	-	20.000
300	-	60.000	600.000	45	-	30.000
1000	-	200.000	2.000.000	60	-	40.000
1500	-	300.000	3.000.000	75	-	50.000
2500	-	500.000	5.000.000	-	-	-

Покупать всемирно-известная галочка 7-40 - Троицкому - С.-Петербургу (См. общ. на обл. акт.)